

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ**

Υπεύθυνη Ομάδας Αρχαίων Ελληνικών: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΑΝΤΖΟΥΛΗ
Επιμέλεια διαγωνίσματος: ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΗΓΟΥΝΑΚΗΣ

A1α.

1. **ΣΩΣΤΟ** «ὄλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον»
2. **ΣΩΣΤΟ** «ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον»
3. **ΛΑΘΟΣ** «ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ»
4. **ΛΑΘΟΣ** «Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν»
5. **ΣΩΣΤΟ** «οὐσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν»
6. **ΣΩΣΤΟ** «πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται»

A1β.

ἀμφοτέρω : αναφέρεται στα επιρρήματα «μᾶλλον καὶ ἥττον».

ἐν οἷς : αναφέρεται στα ουσιαστικά «πάθη καὶ πράξεις».

πᾶσαι : αναφέρεται στον ὄρο «κοινωνίαι».

ἐκείνων: αναφέρεται στο ονομαστικό σύνολο «αἱ πρῶται κοινωνίαι».

B1. Ο Αριστοτέλης θεωρεῖ ἡ ἀρετὴ εἶναι μόνιμο στοιχεῖο του χαρακτήρα που επιλέγεται ελεύθερα ἀπὸ τον ἄνθρωπο και βρίσκεται στη μεσότητα που προσδιορίζεται με βάση τα υποκειμενικά κριτήρια («ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὐσα τῇ πρὸς ἡμᾶς»). Ὅμως, ἐτσι δίνεται ἡ εντύπωση ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος μπορεί να προσδιορίσει τὴν ἠθικὴ ἀρετὴ αυθαίρετα και με ἕνα δικό του τρόπο χωρίς να υπάρχει ἕνας κοινός κανόνας. Γι' αὐτό ὁ Αριστοτέλης σπεύδει να διευκρινίσει ὅτι ὁ κοινός κανόνας, που θα εξασφαλίσει τὸ στοιχεῖο τῆς αντικειμενικότητας στην ἀνθρώπινη αὐτὴ ιδιότητα, εἶναι ἡ ἀνθρώπινη λογικὴ, ὁ ὀρθὸς λόγος («ᾠρισμένη λόγῳ»). Προχωρεῖ μάλιστα με ἀκόμη αὐστηρότερο τρόπο στον καθορισμὸ του αντικειμενικοῦ αὐτοῦ κριτηρίου: δεν μετράει γι' αὐτόν τόσο ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη λογικὴ ὅσο ἡ λογικὴ του φρόνιμου ἀνθρώπου («ὧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν»), του ἀνθρώπου που «βουλεύεται εὖ».

Το μετοχικὸ σύνολο «ᾠρισμένη λόγῳ» συνάπτεται στον ὄρο «ἐν μεσότητι» και δίνει τα κριτήρια προσδιορισμοῦ τῆς υποκειμενικῆς μεσότητας, με τα ὁποῖα περιορίζεται τὸ υποκειμενικὸ στοιχεῖο και κερδίζει σε αντικειμενικότητα.

Συγκεκριμένα, οἱ ἔννοιες «λόγος» και «φρόνιμος» ἔχουν τὸ ἐξῆς περιεχόμενο:

Ὁ «λόγος» εἶναι ἡ λογικὴ, ἡ φρόνηση που ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τα στάδια τῆς πορείας

προς την αρετή, αφού με αυτόν ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τις καλές από τις κακές πράξεις. Αλλού στα Ηθικά Νικομάχεια διαβάζουμε: «ή μετά του ὀρθοῦ λόγου ἕξις ἀρετὴ ἐστίν.» Αρχικά είναι ο νόμος, που συνηθίζει τους ανθρώπους να ενεργούν ενάρετα ως πολίτες. Έπειτα έρχεται ο λόγος, η λογική, η φρόνηση που βοηθά τον νόμο να τελειοποιεί το έργο του.

Ο «φρόνιμος» είναι ο άνθρωπος που διαθέτει φρόνηση αποτελεί συμβολικό ή και ένσαρκο ηθικό πρότυπο μέσα στην κοινωνία και με τις τεκμηριωμένες επιλογές του γίνεται ο γνώμονας (κανών) της ηθικής-πολιτικής αρετής: (Ἐτι δὲ τίς ἡμῖν κανὼν ἢ τίς ὄρος ἀκριβέστερος τῶν ἀγαθῶν πλὴν ὁ φρόνιμος; ὅσα γὰρ ἂν οὗτος ἔλοιτο κατὰ τὴν ἐπιστήμην αἰρούμενος, ταῦτ' ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ κακὰ δὲ τὰ ἐναντία τούτοις) [·: Κι άλλωστε ποιο κριτήριο θα ήταν πιο έγκυρο ή ποιος θα ήταν καλύτερος οδηγός μας για τα αγαθά από τον φρόνιμο, που όσα εκείνος θα όριζε, κρίνοντας με βάση την τέλεια γνώση του αγαθού, αυτά θα ήταν αγαθά, όπως τα αντίθετά τους φαύλα – Προτρεπτικός, 39.1-3]. Το κοινωνικό πρότυπο του φρονίμου είναι επίσης ένα σχετικά αντικειμενικό δεδομένο που μετριάξει τον προσωπικό-υποκειμενικό χαρακτήρα της αριστοτελικής ηθικής.

Στον φρόνιμο άνθρωπο ενώνονται και συνυπάρχουν όλες οι αρετές. Όταν υπάρχει η φρόνηση, γράφει αλλού ο Αριστοτέλης, όλες οι αρετές θα υπάρξουν. Οι διάφορες αρετές δείχνουν πώς αντιδρά ο φρόνιμος στις διάφορες περιστάσεις· αν λείπει μία αρετή, αποδιοργανώνεται το όλον. Έτσι ο ηθικά σπουδαίος άνθρωπος αποτελεί μέτρο σύγκρισης για τους άλλους.

Ο φρόνιμος άνθρωπος είναι αυτός που θα καθορίσει με τη λογική του το «δέον», τις σωστές ενέργειες που πρέπει να ακολουθούνται μέσα στην κοινωνία.

Το περιεχόμενο, όμως, της έννοιας «φρόνιμος» και «δέον» δεν μπορεί να καθοριστεί με σαφήνεια. Στον αντικειμενικό προσδιορισμό τους παίζει ρόλο τόσο η ανθρώπινη λογική όσο και η εποχή, η κοινωνία, τα πρότυπα των ανθρώπων, στοιχεία τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται.

B2. 1. ΛΑΘΟΣ 2. ΛΑΘΟΣ 3. ΣΩΣΤΟ 4. ΣΩΣΤΟ 5. ΛΑΘΟΣ

B3α. 1ζ, 2α, 3στ, 4η, 5γ

B3β. ήσθῆναι : ηδονή -φιλήδονος- ηδύποτο

ψέγεται : ψόγος -ψεγάδι -άψογος

μεσότης : μεσαίος- μεσοπρόθεσμος -άμεσος

ἕξις : σχέση-κατοχή- πάροχος

ἀρετὴν : ἀρτίος -πανάρετος -ενάρετος

B4. Κατά τον Αριστοτέλη η πόλη είναι η συνέχεια και ολοκλήρωση των προηγούμενων κοινωνικών ομάδων, της «οικίας» και της «κώμης». Αυτές αποτελούν ατελείς μορφές ανθρώπινης κοινωνίας, γιατί δεν μπορούν να εξασφαλίσουν στα μέλη τους την πληρότητα των σχέσεων και την ολοκλήρωση της κοινωνικής φύσης του ανθρώπου.

Η «οικία» περιλαμβάνει, κατά τον Αριστοτέλη, μόνο τη συζυγική σχέση άνδρα-γυναίκας, τη σχέση πατέρα-τέκνων και τη σχέση δεσπότη-δούλου. Η «κώμη» διευρύνει αυτόν τον κύκλο, ικανοποιώντας κάποιες περαιτέρω ανάγκες, πρωταρχικά

οικονομικές. Έτσι, οίκια και κώμη διασφαλίζουν τη ζωή (ζῆν), δεν μπορούν όμως να παράσχουν την καλή ζωή (εὖ ζῆν), την αυτάρκεια δηλαδή και την ευτυχία. Αυτό είναι έργο της πόλεως.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τόσο η κοινωνικότητα του ανθρώπου όσο και η σύσταση της πόλεως ανάγονται στη φύση, είναι φυσικά φαινόμενα.

Η πόλη, λοιπόν, αποτελούσε υψηλότερο και ανώτερο τύπο κοινωνίας, γιατί σχηματίστηκε από τη συνένωση περισσότερων χωριών, συνεπώς και οικογενειών. Ήταν, δηλαδή, φυσική εξέλιξη και ανάπτυξη αυτών των πρώτων μορφών κοινωνίας, το «τέλος» αυτών, η ολοκληρωμένη, τέλεια κοινωνία, η οποία ικανοποιούσε τις ηθικές ανάγκες του ανθρώπου. Σκοπός της ήταν όχι μόνο το «ζῆν», η επιβίωση, που και η «κώμη» επεδίωκε και εξασφάλιζε, αλλά το «εὖ ζῆν», δηλαδή η ευδαιμονία, και το υπέρτατο αγαθό της αυτάρκειας. Ο συλλογισμός, λοιπόν, του Αριστοτέλη που αποδεικνύει ότι η πόλη είναι «φύσει» δημιουργήμα, είναι ο εξής:

1η προκείμενη: οι πρώτες κοινωνικές οντότητες (η οικογένεια και το χωριό) υπάρχουν εκ φύσεως.

2η προκείμενη: η πόλη είναι εξέλιξη, ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων.

Συμπέρασμα: άρα, η πόλη υπάρχει εκ φύσεως.

Δεν αποκλείεται η συγκεκριμένη διδασκαλία του φιλοσόφου να αποτελεί απάντηση σε ορισμένους σοφιστές και φιλοσόφους που υποστήριζαν ότι οι πολιτικοί θεσμοί και οι νόμοι αποτελούν προϊόντα ανθρώπινα, κοινωνικές συμβάσεις που έρχονται σε σύγκρουση με τις φυσικές διεργασίες.

Μια τέτοια διαφορετική άποψη για την αιτία συγκρότησης της πολιτικής κοινωνίας διαπιστώνουμε στο παράλληλο κείμενο από την Πολιτεία του Πλάτωνα.

Ο Πλάτωνας -δια στόματος Σωκράτη- πιστεύει ότι η δημιουργία πόλης ήταν συμβατική, δεν προήλθε «φύσει» αλλά «νόμω», ήταν αποτέλεσμα της έλλειψης αυτάρκειας του κάθε ατόμου και των πολλών αναγκών της καθημερινότητας που αδυνατούσαν οι άνθρωποι να ικανοποιήσουν, όταν ζούσαν μεμονωμένα (επειδή κάθε ένας από μας δεν είναι σε θέση να εξοικονομεί μόνος του όλες τις ανάγκες, αλλά του λείπουν πολλά).

Έτσι οδηγήθηκαν οι άνθρωποι στον καταμερισμό της εργασίας και στην εξειδίκευση που συντελεί στην ανάπτυξη της πόλης. Οι βιοποριστικές, κυρίως, ανάγκες και η ανάγκη για αλληλοβοήθεια ήταν, λοιπόν, αυτά που οδήγησαν -κατά τον Πλάτωνα -στη δημιουργία πολιτικής κοινωνίας (αλλά η πρώτη κι η μεγαλύτερή μας ανάγκη είναι βέβαια η προμήθεια της τροφής, που απ' αυτή εξαρτάται η ζωή μας κι η ύπαρξή μας. Δεύτερη η ανάγκη της κατοικίας, τρίτη της ενδυμασίας και τ' άλλα τέτοια).

Σ' αυτήν την άποψη αντιτίθεται ο Αριστοτέλης, ο οποίος πίστευε ότι η πόλη είναι μια φυσική οντότητα, μια πρόβλεψη της φύσης και ότι ήταν έμφυτη στον άνθρωπο η ανάγκη να συμβιώνει με άλλους ανθρώπους σε κοινωνίες οργανωμένες με πολίτευμα, θεσμούς και νόμους (ο άνθρωπος είναι «φύσει ζῶν πολιτικόν»). Σκοπός της δημιουργίας της δεν ήταν απλώς η ικανοποίηση βιοτικών αναγκών και η επιβίωση, αλλά ένας ανώτερος στόχος, το «εὖ ζῆν».

Γ4α.

πάντων: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική διαιρετική στο «ἀλογώτατον».

κωμωδοποιός: κατηγορούμενο στο «τις» μέσω του συνδετικού «ών».

φθόνω: αντικείμενο στη μετοχή «χρώμενοι».

κατηγορούντων: κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα αίσθησης «ἠκούσατε», συνημμένη στο «ἐκείνων».

Γ4β. Σωκράτης ἔλεγε **τούτους πάντας ἀπορώτατους εἶναι.**

Σωκράτης ἔλεγε **ὅτι/ὥς** οὔτοι πάντες ἀπορώτατοι εἶησαν /εἶεν.

